

FARKAS TAMÁS és ZÁNTÓ EDINA Kilyén és Szotyor hely- és családneveiről készített munkája főként a fellelt forrásokból és az adatközlőktől összegyűjtött tulajdonnevek közreadására törekszik. Bevezető fejezete tartalmaz elemzést, a két település jelenének és történetének bemutatását. A jelenkori helynevek adattárának használatát a névváltozatokat is magába foglaló mutató segíti. A közreadott szövegek közül érdemes felhívunk a figyelmet arra az iratra, amely a kilyéni utcanevek megváltoztatására tesz javaslatot: kordokumentumként és névtani forrásként sem találkozunk gyakran ilyen jellegű közlésekkel.

BÖLCSKEI ANDREA, HAVAS PÉTER és SLÍZ MARIANN Kökök és Angyalos tulajdonneveiről készült munkája terjedelmében a 201. kötethez áll közelebb; az adattári részekhez több elemzést is mellékelnek a szerzők. A családneveket feldolgozó fejezeteket kisebb névszótáraknak is tekinthetjük: megadják a személynév etimológiáját, a névadás motivációját, a családnevet viselők helyi statisztikáját (15–9, 61–8). A családnévi adatokat megvilágító összefoglalók utalnak a nemzetiségi összetétel és a nevek eredetének összefüggéseire, az 1602-től adatolható történeti és szinkrón névanyag kapcsolataira, bemutatják a névanyag eredet szerinti rétegződését, kitérnek a névrendszertani összefüggésekre, a névrendszer változásaira és a nevek megterheltségére. A helynevekkel kapcsolatban kiemelhető, hogy igyekeznek azonosítani a történeti helyneveket is (a Pesty-féle forrás kivételével). A helyneveket elemző fejezetek külön tárgyalják a bel- és a külterület névanyagát településenként. A belterület neveit névfajták szerint vizsgálják, részletesebben foglalkozva az építménynevek és utcanevek általában gazdag elemszámú csoportjával. Utóbbiaknak funkcionális-szemantikai tagolódását is számba veszik a HOFFMANN-féle helynévelemzési modellt használva. Amennyire a névanyag összetétele engedi, a nagyobb számú külterületi név között a nevek névfajtákba való rendezésén, motivációjuk megállapításán kívül lexikális felépítésüket, keletkezésük módját is figyelemmel kísérik. A népiek mellett a hivatalos és félhivatalos nevek névhasználati síkját külön tanulmányozzák.

A közös vonások ellenére is találhatunk tehát különbözőségeket a három megjelent munkában. Az MND 202. kötete elsősorban adatokat közöl, értelmezésükre kevésbé vállalkozik; a 201. kötet bőségesen kezeli az adatokat, anyaga megvilágítását is feladatának tartja, módszertanilag, formailag azonban több ponton láthatóan el van maradva a ma már szélesebb körben megkívánhatótól. A 203. kötet a 201. erényeit hasznosítja, hibáit pedig nem követi el, s csak kisebb – a névanyag regionális színezetének jelzését érintő – hiányérzetünk marad elolvasása után.

HÁRI GYULA

**DERDÁK FERENC – KISS GÁBOR: TÉRKÉPI ADATOK
VAS MEGYE TÖRTÉNETI FÖLDRAJZÁHOZ
SZOMBATHELY ÉS KÖRNYÉKE 1762–1862.
Panniculus Régiségtani Egylet – Vas Megyei Levéltár,
Szombathely, 2008. 75 lap + 24 térképlap**

1. A 19. századi térképek stílusában készült, szépen rajzolt, A3-as méretű térképlapokból álló gyűjteményt vehet kézbe a helytörténet, a régi térképek és természetesen a helynévtan iránt érdeklődő olvasó. Az egymáshoz illeszkedő, 1:10 000 méretarányú 23

térképlap együttesen Szombathely és közvetlen környékének teljességre és hitelességre törekvő egykori képét nyújtja, ahogyan azt a fennmaradt korabeli térképek alapján rekonstruálhatták a készítők. Az egyes lapok korábban a Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények (VHHK.) számainak mellékleteként jelentek meg 2001–2005 folyamán. Most pedig egy mappában összegyűjtve, áttekintő térképvázzal, valamint a bevezető tanulmányt, a térképlapok rendjének összefoglalóit és névelemmutatót tartalmazó kísérfüzettel együtt látnak napvilágot.

A munka előzményeiről, forrásairól, elkészítésének folyamatáról és problémáiról gondos, szakszerű tanulmányban részletesen is számot adnak a szerzők. Előzményei közé tartoznak a római kori utak és a korai magyar határvédelmi rendszer kutatásának programja, a várostörténet tanulmányozása; általában azok a helytörténeti vonatkozású munkálatok, amelyek során rendszeresen kell a rendelkezésre álló régi térképek adataira támaszkodnia a kutatóknak. Ezekből született meg az újszerű, rekonstrukciós történeti térképek készítésének gondolata, melynek immár kézbe vehető eredményei remélhetőleg másoknak is biztatást jelentenek majd hasonló munkák megalkotásához.

2. Alaptérképként a szerzők az 1960. évi 1:10 000 arányú topográfiai felmérés lapjait használták, átvezetve rájuk a régi térképek jellegzetes helyrajzi pontjait, információit. Kezdvé az 1857. évi kataszteri felmérés adataival, és folytatva számos további, különböző korú és célú kéziratot és nyomtatott térkép hasonló információival. A munka során lehetőség szerint a legkorábbi állapotot igyekeztek rekonstruálni, bár ennek során itt szükségszerűen nem teljesen egyező korú részletek összerajzolására is sor kerülhetett. A helyrajzi viszonyokat a lehetőség szerinti részletességgel törekedtek ábrázolni (tehát szükségszerű egyszerűsítésekkel), feltüntették viszont a térképek teljes névanyagát, mellettük pedig az egykori magyarító feliratokat és a nagyobb birtokosok nevét is. A neveket alapvetően mai helyesírással közlik, az egykori kiejtést tükröző törekvéssel; a névváltozatok közül pedig a legteljesebbnek tűnő térképi (pl. a *Hegybeli erdők* helyett a *Város hegybeli erdeje*) névfórmát, a rövidítéseket feloldva. Mindezek pontosan szerkesztett, a felhasználás és figyelembe vett térképek alapadatait megadó, jelkulccsal kiegészített és helytörténeti vonatkozású rajzokkal ízlésesen díszített térképlapokon kaptak helyet.

Ahogyan a szerzők is jelzik, az így elkészült térképlapok használata nem helyettesítheti a rendelkezésre álló régi térképek részletes tanulmányozását; nem is ez volt a céljuk. Mindenképpen segítséget nyújthatnak azonban a történeti irányultságú különböző tudományterületek számára, akár az Árpád-korig visszanyúló kutatásokban is, amint arra a szerzők egyéb publikációiból is következtethetünk.

A kiadvány névanyag szempontjából a megyei helynévgyűjtésekben nem mindig szereplő térképi névírás adatait tartalmazza, sajátos műfajából adódóan többféle forrásból merítve és vegyítve azokat egymással. A kísérfüzetben helyet kapott részletes „Mutató” ezeket tartalmazza, külön gondolva a helynevek kutatóira: a teljes földrajzi névanyag mellett a névelemeket is felveszi anyagába, sőt a térképen névtelen tereptárgyakat (*hid, kút*) és a birtokosok nevét is. A különböző jellegű adatokat eltérő tipográfiával különbözteti meg, megadva mellettük a név előfordulási helyét és a megnevezett objektum típusát. Mindezek alapján a mutatóban vastag betűvel szedett *Ághidi rétrejáró fölé* térképi névadat a normál betűtípussal szereplő *Ág, hidi, rétre, járó, rétrejáró, fölé* szavaknál egyaránt megtalálható (a puszta *hid, rét* szavaknál nem). A *Szombathelyi püspökség*

mint feltüntetett tulajdonos (ezért nemcsak félkövérrel, de aláhúzva is) a *szombat, helyi, szombathelyi* és *püspökség* szavaknál szerepel (aláhúzással) hasonlóképpen.

A mai helyesíráshoz igazítás itt érthető célkitűzése volt a szerzőknek, ám nem teljes mértékben valósult meg a névanyagban. Így a *Szent Márton* templomnévként ma is különírandó, településnévként azonban egybeírását igényelne, akár csak a településnévből származtatható további térképi nevek esetében: *Szent Mártonból* útnév, *Szent Mártoni határ dűlő* szántó, *Szent Mártoni erdő* erdő rész stb. nevében, amelyek mellé bonyolultabb esetek is adódhatnak: *Szent Márton erdő aljai dűlő*. A példaként kiemelt név az esetek többségében különírva szerepel, de egy *Szentmárton* (a település mint tulajdonos neve) és egy *Szentmártoni* adat is bekerült a mutatóba. A *hidi* és *hidi* szintén egyaránt előfordul, ugyancsak az egységesítés részleges hiányát jelezve. A birtokló személyek neve természetesen őrzi a térképen is szereplő formát: *Eszterházy Pál hg.*

A kiadvány újszerű és többféleképpen hasznosítható forrása lehet a helytörténet iránt érdeklődőknek, de a különböző célú, köztük a névtani kutatásoknak is.

FARKAS TAMÁS

KÖRMENDI GÉZA: A TATAI GIMNÁZIUM NÉVTÁRA 1765–2007

Második, javított és bővített kiadás
Argumentum Kiadó, Budapest, 2007. 403 lap

Tata város kiváló helytörténésze, gimnáziumának igazgatója, KÖRMENDI GÉZA számtalan cikkben, tanulmányban és könyvben foglalkozott már városának és iskolájának történetével. Mint néprajzos és nyelvész sem ismeretlen a szakmában, s különösen fontosak a névtan területén végzett eddigi munkái, amelyek egyike a „Komárom megye földrajzi nevei” című terjedelmes kötet (Bp., 1985). E névgyűjtést TURI RÓBERTTEL közösen szervezték, irányították, s a közzétételben is jelentős szerepet vállaltak. A következő évben KÖRMENDI GÉZA önállóan jelentette meg „Komárom megye helységneveinek rendszere” című kötetét, amely nagy lépéssel vitte előbbre általános helynévi ismereteinket a Kárpát-medence megszállásának, első településeinek kialakulása területén. (Nagy kár, hogy ez a több megyében elkészített rendszerezés végül elakadt, így nem lehet ma sem az egész nyelvterületre vonatkozó, de még a mai Magyarországra érvényes képet sem kapni a településnevek típusairól, illetve a települések hozzávetőleges keletkezési koráról.)

Most megjelent tekintélyes méretű könyvével KÖRMENDI GÉZA régi hagyományt követ, mégis új műfajt teremt Magyarországon. Az 1920–30-as években megjelentetett középkori vagy kora újkori összeírások, defterek, dézsmalajstromok, urbáriumok névlistái után az érdeklődés a század végén a nagy múltú iskolák tanulónévsorainak közlése felé fordult. 1979-ben a Kritériumnál két könyv is megjelent e témakörben. Az egyik JAKÓ ZSIGMOND és JUHÁSZ ISTVÁN közzétételében a „Nagyenyedi diákok 1662–1848”, amely igen sok jó adatot tartalmaz a történeti személynévkutatóknak (jóllehet sok munkát is ad a fölhasználása). A másik, TONK SÁNDOR könyve, az „Erdélyiek egyetemjárása a középkorban” inkább az előző típusba tartozik: régebbi neveket tartalmaz. E munkát kiváló forrásértéke következtében B. GERGELY PIROSKA több cikkben és tanulmányban